

Віктор Міщанин

НЕВІДОМІ СТОРІНКИ З БІОГРАФІЇ ОЛЕКСАНДРА КИР'ЯКОВА

У статті, на основі архівних документів і спогадів сучасників, висвітлено маловідомі сторінки із життєвого шляху Олександра Андрійовича Кир'якова – людини, яка залишила помітний слід в історії гончарного шкільництва Полтавщини першої третини ХХ століття. Останні роки його життя пройшли в столиці українського гончарства Опішному. Тут він помер і похований в 1943 році під час німецької окупації містечка.

Ключові слова: Олександр Кир'яков, Миргородська художньо-промислова школа, Полтавський технікум промкооперації, Опішне.

Гірничий інженер Олександр Кир'яков увійшов у історію Полтавщини як вдалий і успішний керівник Миргородської художньо-промислової школи імені Миколи Гоголя початку ХХ століття. На цю посаду його було запрошено з 8 квітня (за старим стилем) 1904 року [6, с. 54].

В інформації начальника Полтавського губернського жандармського управління Департаменту поліції за січень 1916 року, зокрема, зазначено: *«Горный инженер Кирьяков, ранее служивший в Брянских заводах, прибыл в Миргород и принял школу в весьма запущенном состоянии и всецело в руках инструкторов и мастеров-иностранцев, немцев, латышей и т. д. к которым, надо сказать, и сам весьма благоволил, но со временем, а тем более с объявлением войны, изменил отношение.*

Благожелательное отношение к иностранцам г-ом Кирьяковым объяснялось всегда тем, что эти лица значительно выше образованы и вообще, и технически, и что, например, образцы иностранные несоразмерно ценнее и интереснее русских, малороссийских и т. д.

Лично сам г-н Кирьяков считается выдающимся химиком, весьма сведущим в различных отраслях производств (керамика, майолика и т. д.) и энергичным человеком в сфере работы. Но, с другой стороны, он совершенно не обладает административными способностями, по характеру своему невероятно груб (всегда и всюду бранится самыми отборными выражениями), рассеян и производит впечатление крайне нервного и неуравновешенного. [...]

Школа приняла на себя выполнение многочисленного заказа военного ведомства по изготовлению тиглей для производства удущивых газов и другие заказы, и устранение сейчас директора едва ли целесообразно, хотя те же устранённые лица распространяют слухи, что исполнение заказов ныне настолько плохо, что бракуется не менее 80 %, на что г-н Кирьяков возражает, что если и существует брак, то это есть результат агитации уволенных преподавателей среди теперешних учеников «не стараться работать хорошо у такого директора»... [...]

Полтавский губернатор Моллов, признавая некоторые недостатки характера и поведения самого г-на Кирьякова, твёрдо убеждён в правом и самом верноподданном направлении его, в ценности его для школы как директора, и особенно в настоящее время, при исполнении военных заказов...» [3, с. 71-72].

© Міщанин Віктор Данилович – науковий співробітник Національного музею-заповідника українського гончарства в Опішному, молодший науковий співробітник Інституту керамології – відділення Інституту народознавства НАН України, кандидат історичних наук.

За словами дружини, Олександр Кир'яков керував школою 13 років, тобто до 1917 року. Це підтверджують і архівні документи. Зокрема, у постанові екстрених Полтавських губернських земських зборів, які відбулися 20-23 червня 1917 року, щодо питання Миргородської художньо-промислової школи зазначено: *«Постановлено: 1) Відмінюючи послане в 1915 р. прохання про реформу школи, послати до міністерства Народної Освіти прохання, в зв'язку з потребами часу прискорити розв'язання цього питання, визнавши за Губернським Земством право відкрити реформований керамічний інститут з другої половини 1917-18 шкільного року. [...]»*

7) *Поручити Губернській Земській Управі тепер же негайно тимчасово усунути з посади директора школи п. Кир'якова, доручивши тимчасово обов'язки директора одному з учителів.*

8) *Завідування школою, з «огнестойким» відділом віддане до рук організованого при школі комітета з представника від учителів і учеників школи і від громадських організацій» [2].*

Де і чим конкретно займався Олександр Кир'яков після роботи в Миргородській школі – невідомо. За словами дружини, він *«продолжав службу на Донбасі і на Україні»*, а потім понад 10 років його життя були пов'язані з Полтавським технікумом промкооперації [4, арк.4] (або, як його ще називали, Керамічним технікумом), але невідомо, коли саме він там працював.

Полтавський технікум промислової кооперації було створено у вересні 1928 року на базі Всеукраїнських політехнічних курсів інструкторів художньої промисловості. Розташовувався він на Першотравневому проспекті, №19, а майстерні технікуму містилися в колишній Миколаївській церкві [8, с. 777].

Газета *«Робітник Полтавщини»* в грудні 1929 року повідомляла: *«До 12-х роковин Жовтня у приміщенні кол[ишньої] Миколаєвської церкви устатковано деревообробну майстерню Полтавського кустарно-промислового технікуму. Просторе й світле приміщення саме відповідає вимогам цього учбового закладу. На другому поверсі церкви влаштований гуртожиток для студентів технікуму» [7, с. 3].*

1933 року технікум було переведено в с. Дігтярі (Чернігівщина) [9, с. 323]. Тож можна припускати, що Олександр Кир'яков працював у Полтаві з початку 1920-х років, ще до створення технікуму, тобто був викладачем Політехнічних курсів.

Наприкінці 1920-х – на початку 1930-х років, навчаючись у технікумі, лекції Кир'якова з технології кераміки слухав і брат опішненської малярської майстерні Мотрони Назарчук – Артем Каша, який пізніше працював у Опішненській артілі *«Художній керамік»*, а також у Гончарній школі.

Спогади славетної опішненської малярської майстерні Мотрони Назарчук та віднайдені архівні документи свідчать про те, що в 1930-х роках життя Олександра Кир'якова було опосередковано чи безпосередньо пов'язане з Опішним: він був причетним до проектування нового артільного приміщення *«Художнього кераміку»* на *«Кардашевому»* та його обладнання (до речі, разом зі своїм колишнім учнем Артемом Кашею), деякий час читав лекції в Гончарній школі, прожив останні роки в Опішному, де помер і похований.

Мотрона Назарчук в одному з листів до мене, датованому 2005 роком, зазначила: *«Напишу за Кир'якова. Звідки він сам був чи з Полтави, чи з іншого краю. Росіянин. Був директором полтавського технікуму промкооперації. Там було три факультети: кераміка (головне), текстиль і деревообробочний факультет. Кир'яков був керамік і викладав у технікумі технологію кераміки.*

В цьому технікумі навчався і мій брат Артем, який працював і в Опішні на заводі, і в школі. Кир'яков був дуже старий та ще були протези на зуби. Дикція в нього була погана і ми в школі не розбирали що він говорив.

З технікума в Полтаві він увільнився по старості, (а може його увільнили через це) пенсія була дуже маленька прожити на яку було трудно, сім'ї в нього не було тільки жінка теж дуже стара. Йому ніде було діватись і він вирішив приїхати назавжди в Опішню, а тут виявилось що він вже не може читати лекцій, тому його школа влаштувала в Опішні доживати віку. Дали йому квартиру в будинку де жив колись піп спаської церкви. Забезпечили городиною з Кардашівщини, забезпечили топливом, але

жив він уже не довго і помер в Опішні. Похоронили на опішнянським кладовищі. Жінка його лишилась сама безпомічна і її влаштували в будинок для престарілих. От як його звали і по батькові. Всі дні оці думала і ніяк не можу згадати. Випускна карточка цього технікума мусить бути у батька Олесья Миколаєвича Миколи Гавриловича. Брати Явдохи Данилівни (бабушки Олесья М.) Лука і Федір вчилися у цьому технікумі, а там на фото була і адміністрація технікуму, а значить був і Кір'яков, може і ім'я його там записано. Випускна ця фотографія була і в мого брата, та він завжди возив її з собою і вона залишилась десь в його сім'ї» [5].

Підтвердженнь про те, що Олександр Кир'яков був директором Полтавського технікуму промислової кооперації, поки що віднайти не вдалося. У дипломі випускника технікуму 1932 року Луки Бородавки стоїть підпис директора, не схожий на підписи Кир'якова, поставлені ним на документах 1910-х років, у період його керівництва в Миргороді [1]. Оскільки, як уже зазначалося, 1933 року технікум було переведено в с. Дігтярі [9, с. 232], можливо, саме до цього часу Олександр Кир'яков залишався там працювати, а згодом перебрався в Опішне. Мотрона Назарчук навчалася в Опішненській школі майстрів художньої кераміки впродовж 1937–1939 років, тож саме тоді нетривалий час Олександр Кир'яков викладав технологію кераміки учням Гончарної школи. Ймовірно, що він з'явився на цій посаді після арешту на початку вересня 1937 року тодішнього директора школи й водночас викладача технології Якова Корицького.

У квітні 2015 року в Державному архіві Полтавської області вдалося віднайти лист дружини Олександра Кир'якова до секретаря Опішненського райкому партії. У ньому зазначено:

«Тов Дьяченко

Е. М. Кирьяковой, живущей по Заярской ул. д. №38

Заявление

Обращаюсь к вам, как к члену партии, ставящей себе целью, как говорит Ивосиф Вис. Сталин, «заботу о человеке», с просьбой помочь мне. В прошлом я учительница, рано потерявшая родителей. В настоящем – вдова инженера керамика А. Кирьякова, получающая пенсию. Инженер Кирьяков происходил из бедняцкой семьи, голодая и зарабатывая уроками, окончил Ленинградский горный институт, принадлежал и участвовал в революционных кружках того времени (1875–80 годов) вместе с братом Н. Кирьяковым был замешан в большом политич. деле. Брат был заключен в Петропавловск. крепость и сослан в Сибирь. Возвращен был после революции. А. А. Кирьяков служил на многих заводах в России, был директором 13 лет, Миргородской худож. школы имени Гоголя, и там же преподавателем, устроил её и оборудовал, помогал часто своими деньгами и устраивал беднейших учеников. Приветствуя революцию, продолжал службу на Донбасе и на Украине. Более десяти лет работал в Полтаве в Керамическ. техникуме, где читал лекции по керамике. Проектировал завод в Опішні, оборудовал его (Тепер сгоревший во время войны). Будучи больным, прикованный болезнью к постели, он умер два года назад, во время оккупации немцами Украины.

По своей работе был ударником и получал благодарность.

Я, кроме пенсии в 90 р., не имею никаких средств, никакой собственности, одинока, не имею никого из родных, кто-бы мог помочь. Мне 66 лет, я глухая и больная. Хлеба не получаю. Квартиры не могу нанять, т. к. оплатить её по существующ. ценам не могу. Просила собез поместить в приют, говорят, что таких приютов у них нет. Прошу вас, помочь мне, чтобы мне выдавали мой паёк хлеба, хоть мукой, хоть печеньем. Я вынуждена ходить по хатам с протянутой рукой за куском хлеба, прося меня покормить. Считаю, что в Советс. государстве такое положение трудящихся инвалидов, не должно быть, не зная к кому обратиться, я обрзаюсь к вам, надеюсь, что не откажете прийти на помощь в моём положении.

пенсионерка Е. М. Кирьякова.

1945 г.

18 мая.

Опошня».

На листі стоїть резолюція секретаря райкому Дяченка:

«№449

24/V 45 р.

/підпис/

Поручаю перевірити т. Чопілко 25/V доповідсти.

Контроль за виконанням доручаю тов. Ярош» [4].

З інформації, що міститься в листі, можна зробити висновок про те, що дружина Олександра Кир'якова була набагато молодшою за свого чоловіка, адже народилася 1879 року, тобто в той час, коли її майбутній чоловік, будучи студентом, уже брав участь у тогочасних революційних гуртках. Очевидно, дітей у них не було. Помер Олександр Кир'яков у першій половині 1943 року.

Опішненський період життя Олександра Кир'якова потребує подальшого дослідження, як, зрештою, й увесь його життєвий шлях. На мою думку, було б доречно в столиці українського гончарства увіковічнити ім'я людини, яка залишила помітний слід в історії гончарного шкільництва Полтавщини, була певною мірою причетна до гончарства Опішного, завершила тут свій земний шлях і похована в Опішному.

1. Диплом про закінчення Полтавського технікуму промислової кооперації, виданий Луці Бородавці // Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. – Ф. 1. – Оп. 3. – Од. зб. 333. – Арк. 72.

2. Збирач-Овчаренко Людмила Миколаївна // Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. – Ф. 1. – Оп. 3. – Од. зб. 159. – Арк. 3.

3. Коротенко Володимир. Документи Державного архіву Російської Федерації про осередок «Юнацької спілки» у Миргородській художньо-промисловій школі / Володимир Коротенко // Миргородський керамічний технікум: історія, діячі, навчальний процес: матеріали ювілейної наукової конференції / за редакцією мистецтвознавця Віталія Ханка. – Миргород: Миргородська районна друкарня, 1996. – С. 67-72.

4. Лист дружини Олександра Кир'якова до секретаря Опішненського райкому партії Дяченка. 18.05.1945 // Державний архів Полтавської області. – Ф. П. 50. – Оп. 1. – Од. зб. 59. – Арк. 4-5.

5. Лист Мотрони Назарчук до Віктора Міщанина. 13.04.2005 (за поштовим штемпелем) // Приватний архів Віктора Міщанина.

6. Миргородская художественно-промышленная школа имени Н. В. Гоголя // Отчёт Полтавской Губернской Земской Управы за 1903 год. – Полтава: Электрич. Типо-Литография Торг. Дома «Л. Фришберг», 1904. – Вып. 1. – С. 53-55.

7. Панкратьев А. Майстерня в церкві / А. Панкратьев // Робітник Полтавщини. – 1929. – Ч. 268. – 24 грудня. – С. 3.

8. Полтавщина: Енциклопедичний довідник за редакцією А. В. Кудрицького. – К.: Українська енциклопедія, 1992. – 1024 с.

9. Ханко В. М. Полтавський технікум промислової кооперації / В. М. Ханко // Полтавіка. Полтавська Енциклопедія: у 12-ти т. / голов. ред. О. А. Білоусько; Центр дослід. іст. Полтавщ. Полт. обл. ради. – Полтава: ТОВ «АСМІ», 2015. – Т. 9: Образотворче та декоративне мистецтво / упоряд. тому: О. А. Білоусько, Ю. О. Самойленко, В. М. Ханко; редкол. тому: О. А. Білоусько (голов. ред.) та ін. – Кн. 2: М-Я. – С. 323.

В статье, на основании архивных документов и воспоминаний современников, изложены малоизвестные страницы из жизненного пути Александра Андреевича Кирьякова – человека, который оставил видимый след в истории гончарных школ Полтавщины первой трети XX столетия. Последние годы его жизни прошли в столице украинского гончарства Опішне. Здесь он умер и похоронен в 1943 году, в период немецкой оккупации местечка.

Ключевые слова: Александр Кирьяков, Миргородская художественно-промышленная школа, Полтавский техникум промкооперации, Опoшня.

Viktor Mishchanyn

Unknown Pages from the Oleksandr Kyryakov's Biography

The article elucidates some little-known pages from the Oleksandr Kyryakov's course of life on the basis of the archivalias and reminiscences of contemporaries.

It was the man who made his appreciable mark on the history of pottery school education of the Poltava region of the early XX century. Being from a poor family by birth, he qualified as a mining engineer in St. Petersburg. Still an undergraduate, he was a member of revolutionary circles. Later, he worked at different factories in Russia.

In April 1904, Oleksandr Kyryakov, as a competent manager and expert, became the principal of the Myrhorod Art Industrial Mykola Hohol School and was in charge of it during 13 years, having brought it to the proper standard.

In the late 1920s – the early 1930-x, he worked in the city of Poltava, at the Poltava Training College of Industrial Co-Operative Societies, which was created on the basis of the All-Ukrainian Polytechnic Courses for Instructors of Art Industry.

The last years of the Oleksandr Kyryakov's life passed in Opishne, the capital of Ukrainian pottery, where he lectured in the school of the masters of art ceramics. Here he died and was buried in 1943, during the German occupation of the town.

Key words: Oleksandr Kyryakov, Myrhorod Art Industrial School, Poltava Training College of Industrial Co-Operative Societies, Opishne.

